УДК 340.12

В. І. Невідомий, *канд. юрид. наук, керівник зовнішнього аудиту Рахункової палати, м. Київ*

ЗАКОНОДАВЧЕ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ НАРОДОВЛАДДЯ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Як передбачено ч. 2 ст. 5 Конституції України, народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади, здійснювати яку він може безпосередньо або ж через органи державної влади чи органи місцевого самоврядування. Іншими словами, в Україні конституційно закріпленим є народовладдя, яке не може бути узурпованим жодним суб'єктом (ч. 4 ст. 5).

Разом із тим у нинішній політико-правовій реальності держави все ще спостерігається відчуження більшої частини суспільства від влади, досить поширені вияви свавільної й безконтрольної реалізації державними органами та їх посадовцями своїх повноважень, брак системи надійних гарантій офіційно задекларованих прав людини і громадянина з боку державновладних інституцій, а також «дійових юридичних підвалин захисту індивіда від чиновництва; тіньове присвоєння, перерозподіл власності при домінуванні на всіх рівнях владної ієрархії тіньових, неформальних, клановітарних відносин, зрощування корумпованої політичної влади, тіньової економіки, кримінального світу тощо» [8, с. 18]. Тим самим, звичайно ж, ставиться під сумнів сам демократичний характер влади, її відповідність нормативним подвалинам проголошеного конституційного ладу.

Такі контрасти між формальною й реальною площинами вітчизняного конституціоналізму спричинені, з одного боку, відсутністю або недостатньою розвиненістю механізмів забезпечення закріпленого в ч. 1 ст. 38 Основного Закону країни права громадян на участь в управлінні державними справами, а з другого – недосконалістю самого законодавства, що визначає правові засади, умови та форми такої участі. Тож у процесі поточних і подальших реформувань нормативно-правової бази держави конче актуальною є проблема розробки стратегій законодавчого блокування різного роду перероджень ідеї народовладдя на владне свавілля, так би мовити, «від імені народу».

Метою даної статті є обґрунтування доцільності низки законодавчих реформ, що мають стати чинниками подальшого розвитку громадянського суспільства й демократії в Україні.

Проблеми законодавчого сприяння розбудові інститутів громадянського суспільства й демократії в Україні активно досліджували в наукових працях О. Батанова, О. Гудкова, Б. Калиновського, В. Ковальчука, А. Колодія, М. Корнієнка, О. Петришина, В. Полохала, М. Прийдака, П. Рабіновича, В. Тація, М. Теплюка, М. Цимбалюка, Ю. Шемшученка, О. Якименка та багатьох інших.

Реформативні зміни у згаданому напрямку варто розпочати, очевидно, з Основного Закону. Адже останній, не даючи, наприклад, нормативного визначення поняття «народ» і не розкриваючи його змісту як суб'єкта влади (а лише констатуючи цей його статус), створює можливість для визнання влади будь-якої частини населення «народною», якщо в процедурах її набуття *не зафіксовано* істотних порушень закону про вибори до відповідних владних органів. У свою чергу, кожен з таких законів на сьогодні теж є досить далеким від досконалості. Проте, що в Конституції взагалі не вживається поняття «легітимна влада», не кажучи вже про які-небудь її нормативні ознаки.

Незважаючи на давно відому формулу: «невід'ємною матеріальною основою влади є власність», чинна Конституція, як слушно зауважує Ю.С. Шемшученко, «не дає вичерпного переліку форм власності, не розкриває змісту поняття Українського народу як суб'єкта права власності на землю та інші природні ресурси… Тож не дивно, що за наявності в Конституції положення про те, що «земля є основним народним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави», на очах у всіх відбувається справжній «дерибан» із землею. І це за умови проголошення мораторію на продаж землі» [14, с. 20]. Що ж стосується забезпечення народу власністю, можемо навести статистичні дані Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова, згідно з якими приблизно 80% громадян України належать до збіднілих верств населення. Ось чому доволі сумнівною є теза про наявність в Україні народовладдя не суто номінального, а реального. Навпаки, доводиться констатувати прикру тенденцію дедалі більшого дистанціювання влади від народу, а суспільства від держави, діяльність якої втрачає визнання, схвалення й підтримку з боку населення і громадських організацій. Тим самим система владних інститу-

цій знижує рівень своєї легітимності, що змушує її все ширше використовувати примусові механізми й силові засоби реалізації своїх повноважень.

Декларуючи ж уже в ст. 1 Основного Закону, що Україна є не тільки суверенною й незалежною, а й демократичною, соціальною і правовою державою, остання бере на себе зобов'язання щодо політичного курсу на утвердження пріоритету права перед владним примусом, а також на розбудову широкої системи інститутів громадянського суспільства і стимулювання розвитку форм самоорганізації населення, де підґрунтям консолідації виступає не владно-силове забезпечення, а спільність і взаємозалежність приватних інтересів. За влучним висловленням С.С. Алексєєва, «право, як нормативно-ціннісний регулятор взагалі, за визначенням не здатне посісти в суспільному житті високого місця, яке відповідало б критеріям і стандартам правової держави й верховенства права, якщо в даному суспільстві політична державна влада зайняла авторитарно-домінуюче положення або – що є ще гіршим – положення тотально всемогутньої, тиранічної сили… З *такою* владою право, яким би розвиненим і досконалим не було, впоратися також не в змозі. Право в суспільстві, де домінує Велика Влада, є «соціально приреченим»: це суспільство, в принципі, не здатне стати правовим…» [1, с. 332, 333].

У ст. 69 Конституції України передбачено, що «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії». При цьому не можна оминути увагою тієї обставини, що питання про ефективну й доцільну організацію вітчизняної виборчої системи й понині залишає доволі широке поле для гострих теоретичних і практико-процедурних дискусій. З одного боку, зазнає небезпідставної критики перехід цієї системи до пропорційної форми організації, оскільки пройдений за роки незалежності України шлях у вирішенні згаданого питання від прямих виборів за мажоритарною системою до змішаних – за двома (мажоритарною і пропорційною) і, врешті-решт, до виключно пропорційної системи партій і блоків виявляє ознаки, так би мовити, звуження демократії: «відбулося фактичне звуження обсягу прав громадян, що суперечить ст. 22 Конституції України» [14, с. 21], зокрема, ч. 3 цієї статті, яка застерігає, що «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод». До того ж «пропорційна

система у нас працює не на виборця-громадянина, а на партійну бюрократію та обслуговувані нею клани. І кінця цьому не видно, навіть якщо будуть введені відкриті списки» [14, с. 21, 22]. Серед науковців висловлюється пропозиція повернутися принаймні до змішаної виборчої системи. Вагомим аргументом на її користь служить той факт, що наразі в більшості європейських країн використовується система мажоритарна або змішана.

Поспішність у запровадженні пропорційної виборчої системи відзначається також стосовно місцевих виборів. При цьому наголошується, що такий крок призвів до надмірної політизації обласних, районних та інших місцевих рад. Як підкреслює В.Я. Тацій, «така радикальна зміна виборчої системи не повною мірою відповідає чинній Конституції. Відповідно до ч. 4 ст. 140 Конституції України обласні та районні ради мають представляти спільні інтереси територіальних громад міст, селищ та сіл, що входять до складу того чи іншого району. Натомість за пропорційної виборчої системи до складу рад потрапили громадяни, які навіть ніколи не мешкали в тих чи інших населених пунктах області (району)» [10, с. 15].

У той же час вважається, що саме при пропорційній системі створюються найширші можливості сприяння зрілості політичних партій та інших інститутів громадянського суспільства, підвищення політичного й правового впливу на свідомий вибір громадян, формування демократичного середовища для прояву ініціативи. За пропорційної системи громадяни голосують не за кандидатів, а за ідеї, політичні програми, запропоновані тією чи іншою політичною силою, здатною, на думку виборців, сприяти забезпеченню їх прав та інтересів. Нарешті, така система стимулює об'єднання дрібних партій або ж їх влиття до стабілізованих, більш потужних політичних структур, що, по-перше, сприяє позитивній консолідації громадянської активності, по-друге, робить прозорішою картину співвідношення політичних сил у країні. Адже «для свідомого пересічного громадянина надмірна багатопартійність є не менш абсурдною, ніж радянська однопартійна система» [12, с. 238]. Тому існує «достатньо підстав стверджувати, що дискусії стосовно останніх редакцій законів України щодо виборів до парламенту, органів місцевого самоврядування та до Верховної Ради АР Крим, а саме про повернення до змішаної виборчої системи, мають бути припинені. Повернутись до таких дискусій доцільно не раніше, ніж через 10 – 15 років» [9, с. 158].

Цілком очевидно, що обидві альтернативні позиції мають як раціональні, так і уразливі моменти. Це пояснюється аж ніяк не ідеальним характером організації будь-якого з крайніх варіантів побудови виборчої системи (як мажоритарної, так і пропорційної); обидві вони відзначаються наявністю не тільки тих чи інших своїх переваг, а й певних вад. Дійсно, виборча система – це лише *засіб*, так би мовити, знаряддя визначення народної волі. Однак, чи стануть вибори виразником волі всієї нації, або якої-небудь її частини (і якої саме), здебільшого залежить від способу застосування цього засобу. При цьому, як доводять вітчизняна й зарубіжна виборча практика, за будь-якої системи не виключається можливість за допомогою так званого адміністративного ресурсу, PR-ходів і витончених політтехнологій використати навіть достатньо досконале законодавство в інтересах тієї чи іншої політичної сили безвідносно до рівня її популярності серед населення. Цьому сприяє не тільки існуюча й зафіксована в ч. 1 ст. 15 Конституції політична, економічна й ідеологічна багатоманітність суспільного життя в Україні, а й брак дійових консолідуючих чинників української нації. У результаті, «зміст народного волевиявлення також виявляється неоднорідним. Ця обставина створює можливість викривлення справжніх загальносуспільних інтересів, у тому числі й щодо формування публічної влади» [11, с. 15].

З огляду на зазначену небездоганність як пропорційної, так і мажоритарної систем, доцільним було б, як вбачається, поєднання принаймні їх конструктивних аспектів у рамках запровадження змішаної виборчої системи. При цьому в межах застосування пропорційного підходу варто підняти передбачений п. 2 ст. 77 Закону «Про вибори народних депутатів України» 3-відсотковий мінімум голосів виборців для отримання депутатських мандатів хоча б до 5%, чим має стимулюватися підвищення «рівня відповідальності партій, стабілізації в суспільстві, його консолідації та позитивній структурованості» [9, с. 159].

Певна річ, увесь народ не може одночасно й рівною мірою бути залученим до державної влади, в силу чого остання не може реалізуватися виключно у формах безпосередньої демократії, потребуючи, відповідно, розвитку інституту народного представництва. Проте сьогодні спостерігається глибока криза парламентаризму як такого й українського, зокрема. Рівень ефективності діяльності Верховної Ради, як і її суспільний

рейтинг, є низьким. Як зазначає Ю.С. Шемчушенко, «частка законів у системі всіх нормативно-правових актів України становить трохи більше 7%... Принцип верховенства права в нашому парламенті часто поступається місцем перед інтересами олігархічних кланів» [14, с. 20, 21]. Що ж стосується рейтингового показника його легітимності з точки зору народного схвалення, то, за даними Центру ім. О.Разумкова, рівень довіри громадян до Верховної Ради України не сягає навіть 10% [15, с. 24].

Подібні обставини спричиняють підвищення актуальності проблем компенсації дієвості парламентаризму шляхом розширення системи інших форм народовладдя. Чи не найважливішою з таких форм, яка виконує провідну роль у конституційно-правовому механізмі легітимації державної влади, тобто процесу трансформування «волі народу в суверенну волю держави через справедливі закони та доцільні рішення чинної влади» [5, с. 152], є референдум. Однак сьогодні доводиться визнати відсутність в Україні чіткого механізму прийняття Основного Закону і внесення змін до нього на всеукраїнському референдумі. І хоча ч. 3 ст. 5 Конституції закріплює виключно за народом право визначати і змінювати конституційний лад в Україні, яке не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами, однак безпосередня реалізація цього права згідно з чинним законодавством, виявляється практично неможливою. В Основному Законі країни взагалі не передбачено права народу приймати конституцію. Навіть нормативними засадами її розд. XIII щодо внесення змін до Конституції не передбачено, що такі зміни мають оцінюватися громадянами. У ч. 1 ст. 156 зазначено, що народ може лише затверджувати їх на всеукраїнському референдумі, який призначається Президентом України, якщо законопроект про внесення змін буде прийнято не менше як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Урешті-решт, навіть при цілком прийнятних громадськістю законах і легітимній конституції сама діяльність діючої влади може виявитися нелегітимною з точки зору її схвальності народом і доцільності щодо поточних реалій природної й соціально-політичної динаміки. Водночас Основний Закон не передбачає якого-небудь інституту, що був би пов'язаний з правом висловлення недовіри (в тому числі й на всеукраїнському референдумі, проголошеному за народною ініціативою) стосовно будь-

якого органу державної влади і давав би підстави для припинення його повноважень.

Звичайно ж, такі нормативні суперечності стають на заваді розвитку народовладдя й активізації інститутів громадянського суспільства в країні, оскільки за даних умов регулятивні імпульси владного впорядкування суспільного життя виразно домінують над його самоорганізаційними формами й механізмами. Їх вирішення (бодай часткове) може бути досягнуто шляхом законодавчого сприяння розширенню можливостей участі громадян в управлінні державними й суспільними справами через систему місцевого самоврядування. Остання ж здатна компенсувати нездійсненність тотального залучення всього народу до централізованої державної влади повсюдним запровадженням децентралізованих структур громадської самоорганізації. До того ж саме такі структури є найбільш наближеними до конкретики суспільних відносин, а тому спроможні якнайшвидше реагувати на динамічні зміни потреб населення щодо забезпечення його конституційних прав та свобод.

Існують вагомі підстави для висновку, зробленого О.В. Батановим, що в Україні, як і в більшості держав пострадянського простору, «цінності муніципальної демократії, муніципальних прав і свобод залишаються досі багато в чому декларативними… Жива традиція жорсткого централізованого управління, неподоланний синдром відчуження населення й окремої людини від публічної влади не створюють достатніх передумов для соціального включення громадян у проблеми територіальних громад [2, с. 175]. Хоча за ст. 7 Основного Закону в Україні визнається й гарантується місцеве самоврядування, показовим щодо цього те, що конституційний статус останнього й нормативні засади його здійснення (зокрема, стосовно повноважень органів державної влади) поки що не мають достатньо чіткого визначення.

Подібна невизначеність зумовлена передовсім дискусійністю питання про саму політико-правову сутність феномену місцевого самоврядування, тлумачення якої в сучасній юридичній літературі здійснюється з точки зору, принаймні, 3-х різних підходів – громадівського, державницького й муніципально-дуалістичного. Згідно з першою концепцією місцеве самоврядування становить собою цілком автономну, незалежну від держави форму реалізації публічної влади. При цьому територіальна громада, як основний суб'єкт муніципальної влади, розглядаєть-

ся як рівна державі інституція, яка є елементом громадянського суспільства. Підставою для такого твердження вважається первинність останнього щодо державних утворень, його більш давня історія порівняно з історією політичних форм суспільної організації: За твердженням О.В. Батанова, «… самоврядування завжди в тій чи іншій формі супроводжувало існування й функціонування людської цивілізації… З появою держави роль територіальних громад у соціальній системі стала різко змінюватись. Якщо до появи держави всі функції життєдіяльності соціуму забезпечувалися внутрішніми можливостями територіальних громад, то з її утворенням функції місцевих спільнот (або їх частина) були взяті (іноді насильно захоплені) державою» [2, с. 175, 176]. Отже, за даною концепцією постійне державно-владне обмеження самостійності територіальних громад призвело до зниження самоорганізаційної й самоврядної їх активності, втрати мотивації до конструктивної взаємодії з іншими суб'єктами, в тому числі з державними інституціями. Однак форма реалізації влади може міцно існувати тільки за умови, якщо народ її визнає й захищає, бо він здатен захищати лише ту владу, яка йому належить» [2, с. 176]. Ця теза, до речі, в черговий раз підтвердилася під час путчу в СРСР у 1990 р., коли народ не став на захист радянської представницької системи.

Натомість у межах альтернативного – державницького – підходу до інтерпретації змісту місцевого самоврядування обстоюється ідея щодо виключно державної прерогативи на здійснення будь-якого управління публічного характеру, оскільки лише держава має монопольне право на оперування владно-силовими заходами. Без цього права дотримання нормативності закону узалежнюється тільки від доброї волі самих суб'єктів правовідносин, що, звичайно ж, є досить слабкою гарантією законності. Тож, як переконує історичний досвід людства, реальна влада в суспільстві не може ефективно здійснюватися лише як громадське управління. Більше того, за розглядуваною концепцією останнє здатне претендувати на виконання певних адміністративних функцій виключно в разі передбаченого ч. 3 ст. 143 Конституції їх делегування місцевим самоврядним органам відповідними органами виконавчої влади. При цьому на підставі Основного Закону ч. 4 ст. 143 перші є підконтрольними другим з питань реалізації даних їм повноважень.

Висловлюється також думка, що чітке розрізнення Конституцією органів державної влади й органів місцевого самоврядування як 2-х самостійних систем влади народу, «не є вагомим доказом на користь громадівської концепції місцевого самоврядування… Система органів державної влади та система органів місцевого самоврядування є своєрідним полісистемним комплексом (механізмом), який складається хоча й з різних за своєю природою органів (державних та громадських), проте об'єднаних в організаційне ціле необхідністю забезпечення виконання одних і тих самих функцій державної влади, носієм і єдиним джерелом якої є народ» [6, с. 242]. Більшість дослідників даної проблеми схиляється при її вирішенні до концепції муніципального дуалізму, в основу якої покладено ідею подвійності природи місцевого самоврядування: воно є незалежним від держави «лише при розв'язанні суто господарських та громадських справ, а в політичній сфері воно розглядається як агент держави, що виконує державні функції» [3, с. 204].

Проте хотілося б зауважити, що редукція політичної ролі місцевого самоврядування всього лише до його статусу, так би мовити, агента держави навряд чи сприятиме суттєвому підвищенню самоорганізаційної активності громадян у здійсненні народовладдя. Саме тому вже в Преамбулі ратифікованої Україною Європейської хартії місцевого самоврядування зазначено, що його органи найбільш безпосередньо можуть реалізовувати право громадян на участь в управлінні державними справами на засадах децентралізації влади, директивні органи якої мають широку автономію своїх функцій, шляхи й засоби виконання цих функцій, а також ресурси, необхідні для цього. Така автономія не передбачає її замикання виключно в господарчо-розпорядчій сфері. Вона поширюється також на правотворчу, правозастосовну й правореалізаційну діяльність. За державними ж адміністраціями доцільно закріпити лише контрольно-наглядові функції щодо діяльності органів місцевого самоврядування з метою забезпечення її відповідності Конституції й законам України.

Законодавче закріплення такого розподілу і співвідношення повноважень державних і самоврядних органів має сприяти органічному поєднанню цих 2-х конституційних форм реалізації влади, усуваючи її роздвоєння, й надати істотних додаткових можливостей для участі громадян в управлінні справами держави й суспільства. Конституційність полягає не лише в

узаконенні ефективної організації і здійсненні державної влади, й в обмеженні останньої правом з метою забезпечення *автономності* громадянського суспільства. За цієї умови суспільство функціонує і як таке, що управляється державою, і як самоврядна система, а держава – як система управлінська, що водночас залежить від суспільства та його потреб [13, с. 10, 11]. При цьому, як зазначає М. Теплюк, «ефективний вплив громадянського суспільства на державну владу є основою демократичного політичного режиму. До того ж саме загальний інтерес цього суспільства, а не окремі групові чи корпоративні інтереси, має бути визначальним для організації та здійснення публічної влади; інтерес, єдиним суб'єктом якого є народ як цілісність, що випливає з конституювання України як демократичної держави» [11, с. 20].

Щоправда, формування загальної волі шляхом виборів, референдумів і дискурсивних форм безпосередньої політичної активності громадян, зокрема, тих, що базуються на використанні сучасних інформаційних технологій, наразі відчутно гальмується надмірною нерівністю в суспільстві. Як підкреслює О.В. Петришин, «на відміну від давньогрецького уявлення, сучасна демократія має спиратися на середній клас, чітке прагнення до ліквідації разючої економічної нерівності» [7, с. 6]. Зазначимо, що спостерігається значне посилення соціальної спрямованості діяльності державних і громадських організацій у країнах, що обрали шлях демократичного розвитку. Основною ж опорою у здійсненні соціальної політики держави мають бути саме органи місцевого самоврядування та інші форми громадської самоорганізації як найближчі посередники між офіційною владою й населенням, а також як канали більш широкого долучення народу до управлінням власним життям. Адже саме по собі «Проведення вільних виборі, – стверджує вчений, – не може бути надійним критерієм справжньої демократії; на шляху її реалізації постає наступна важлива проблема – якими способами й засобами потрібно максимально збільшувати вплив народу на здійснення влади, сформованої від імені народу, здійснюваної щодо народу» [7, с. 8]. Безвідносно до того, за ким закріплено владу de jure, справжньою владою в суспільстві de facto володіє лише той, хто її *здійснює*.

Вирішення порушеної проблеми, як переконує світовий досвід практичного втілення ідеї демократії, доцільно шукати на шляху розбудови громадянського суспільства й підвищення значущості його інститутів у сис-

темі суспільно-політичної організації. Хотілося б наголосити на необхідності активізації правотворчих функцій таких інститутів, оскільки їх дефіцит суттєво звужує можливості впливу громадян на визначення того правового поля, в рамках якого їх соціально-політична автономія може бути визнана законною. Але ж згідно з ідеєю народовладдя така автономія, навпаки, є первинною буттєвою основою формування й дієвості самоорганізаційних механізмів легітимації самого юридичного закону.

Попри те, що Конституція України безпосередньо не передбачає нормотворчої функції органів місцевого самоврядування, остання не може вважатися виключно прерогативою законодавчої влади хоча б через те, що такий стан речей суперечив би її ч. 3 ст. 5. Отже, зміст ч. 1 ст. 140 Основного Закону, яка що проголошує місцеве самоврядування правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції й законів України, не може логічно узгоджуватись із забороною згаданої функції на місцевому рівні. Активізації участі територіальних громад, громадських організацій та окремих громадян у правотворчій діяльності можна досягти шляхом законодавчого забезпечення права на проведення консультативних референдумів, плебісцитів, запровадження інституту «народного вето» тощо. Тим самим суспільство, з одного боку, впливатиме на законодавчу владу при встановленні законних меж правової свободи суб'єктивного самовизначення, а з другого – матиме змогу формувати в цих межах узгоджену локальну нормативність, яка найбільшою мірою відповідала б специфіці потреб окремих соціальних груп. До речі, нерідко трапляється так, що заради загальної згоди всередині певної громади, партії чи іншого елемента громадянської самоорганізації їх члени добровільно відмовляються навіть від деяких гарантованих законом прав і свобод, оскільки претензії щодо їх забезпечення можуть призвести до порушення такої згоди.

Хоча, звичайно ж, як влучно зауважив Дж. Кін, народження й відродження громадянського суспільства завжди пов'язано з небезпеками. Воно дарує свободу деспотам і демократам рівною мірою. Незріле громадянське суспільство може перетворитися на поле битви, на якому завдяки правам і свободам «лисиці насолоджуються полюванням на курей» [4, с. 51]. Тож у нашій країні це суспільство ще має визрівати й розвиватися, принаймні, настільки, щоб стати вагомою антитезою щодо відмови від свободи заради рівності хоча б у злиднях.

Список літератури: 1. *Алексеев С.С.* Право: опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с. **2.** *Батанов О.В.* Соціально-гуманістичні основи місцевого самоврядування та проблеми становлення муніципальної влади в Україні // Наук. вісн. Юрид. акад. М-ва внутр. справ: Зб. наук. пр. – 2005. – №2 (21). – С. 174-181. **3.** *Гудков О.М.* Проблеми здійснення органами місцевого самоврядування повноважень у сфері забезпечення прав людини // Наук. вісн. Юрид. акад. М-ва внутр. справ: Зб. наук. пр. – 2005. – №2 (21). – С. 201-208. **4.** *Кін Дж.* Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення. – К.: Аналіт.-дослід. центр, 2000. – 191 с. **5.** *Ковальчук В.* Всеукраїнський референдум як одна з форм легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід // Право України. – 2009. – № 12. – С. 151-159. **6.** *Корнієнко М.* Територіальна організація влади в Україні: якою вона має бути? // Право України. – 2010. – № 4. – С. 239-247. **7.** *Петришин О.* Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави // Право України. – 2009. – №6. – С. 4-11. **8.** *Полохало В.И.* Политология посткоммунистического общества в Украине и в России: к методам политического анализа // Полис. – 1998. – № 3. – С. 16 - 22. **9.** *Прийдак М.М.* Виборчому законодавству – конституційну досконалість // Наук. вісн. Юрид. акад. М-ва внутр. справ: Збірн. наук. пр. – 2005. – № 2 (21). – С. 158-161. **10.** *Тацій В.* Наукові засади конституційного реформування в Україні // Право України. – 2009. – № 11. – С. 12-18. **11.** *Теплюк М.* Публічна влада в Україні: визначення поняття та конституційно-правова природа // Право України. – 2009. – № 5. – С. 6-22. **12.** *Цимбалюк М.М.* Онтологія правосвідомості: теорія та реальність. – К.: Атіка, 2008. – 288 с. **13.** *Четвернин В.А.* Демократическое конституционное государство: введение в теорию. – М.: ИГП РАН, 1993. – 140 с. **14.** *Шемшученко Ю.* Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні // Право України. – 2009. – № 11. – С. 19-25. **15.** *Якименко Ю.* Ставлення громадян до соціальних і політичних інститутів та політичних лідерів // Нац. безпека та оборона. – 2007. – № 10 (94). – С. 21-30.

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ СОДЕЙСТВИЕ РАЗВИТИЮ НАРОДОВЛАСТИЯ И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ

Неведомый В. И.

В статье проанализированы некоторые проблемы реформирования украинского конституционного законодательства в обеспечении дальнейшего развития системы институтов гражданского общества как основы демократического режима и ее эффективного влияния на функционирование органов государственной власти.

Ключевые слова: народовластие, гражданское общество, конституционная реформа.

LEGAL SUPPORT OF DEVELOPMENT OF DEMOCRACY AND CIVIL SOCIETY IN UKRAINE

Nevedomyy V. I.

Some problems of the Ukrainian constitutional legislation reforming in order to provide the further development of the civil society institutions' system as a basis of democratic regime, and its effective influence on the state power bodies' functioning were considered in the article.

Key words: democracy, civil society, constitutional reforming.

Надійшла до редакції 17.01. 2011 р.